

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ МІФОЛОГІЧНИХ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У ЛІРИЦІ СИЛЬВІ ПЛАТ

Починаючи вже з того часу, коли виникли міфи, жінки почали їх переказувати *по-своєму*. Саме *переказувати*, бо створення міфів вважалося виключно чоловічим заняттям, тому що усталені міфологічні конструкції, поперше, відтворювали їх патріархатний світогляд, а, по-друге, сприяли укріпленню «фалоцентричної» реальності [2, с. 548]. Для представниць феміністичного руху переписування міфів означає боротьбу за видалення статевої нерівності, яка глибоко закоренилася в міфологічному світі. Дуже часто авторки зміщують фокус міфічного сюжету з героя на героїню, або змінюють ідейне навантаження таким чином, що негативний персонаж отримує позитивні якості. Діана Перкісс у статті «Жінки переписують міфи» дає приклад як Крістіна де Пізан доводить, що Медея та Кірка були не чаклунками, а першими науковими дослідницями [3, с. 567].

Метою нашої розвідки є дослідження варіантів пере прочитання традиційних міфологічних та літературних жіночих образів у ліриці відомої американської поетеси ХХ століття – Сильвії Плат, проводячи паралель з творчістю інших жіночих авторів, враховуючи особливості тендерної репрезентації образу жінки в літературі.

Перепрочитання древніх міфів у жіночій творчості пов'язувалося перш за все з новим поглядом на жіночі персонажі, перенесенням акцентів на жіночі постаті. Пропонуючи нове бачення відомих жіночих образів, американські поетеси ХХ століття, такі як Енн Секстон, Сильвія Плат, Едрієнн Річ, продовжують та розвивають існуючі традиції, осучаснюючи міфологічний сюжет, використовуючи мову попкультури ХХ століття, руйнуючи його зв'язок з «високою» культурою. Наприклад, переосмислення образів Медеї, Клітемнестри як фатальних жінок ми знаходимо у віршах С. Плат «Aftermath», «Purdah», «Edge». Авторською інтенцією стає прагнення змінити уявлення про них як про фатальних жінок, представити ці образи як жертви гендерно-асиметричної побудови суспільства.

Образ Клітемнестри у літературі завжди асоціювався із жорстокою, владною зрадницею-убивцею. У своєму трактуванні цього образу сучасні американські та британські поетеси намагаються вийти за межі традиційних, читацьких очікувань в оцінці ролі міфологічної героїні у соціумі. Українська дослідниця О. Ромазан у дисертаційному дослідженні «Художнє втілення тендерних проблем у творчості Сильвії Плат та Оксани Забужко» (2010) [5, с. 64], спираючись на роботи А. Нямцу, Т. Мельник, припускає, що образ Клітемнестри, відображений С. Плат у поезії 'Purdah' [8, с. 17-19] («Паранджа», в перекладі О. Лишеги – «Чадра») відтворює особисту трагедію жінки, яка помстилась за насильство й зраду з боку її чоловіка. Враховуючи думку

Крістіни Брітцолоакіс, можна припустити, що попри відсутність у поезії імені Клітемнестри, в цьому творі виведена її постать. Дослідниця вважає, що про це свідчить кінцівка вірша: «*Левиця / Крик у ванній, / Покривало у дірках*» («*The lioness / The shriek in the bath, / The cloak of holes*») (переклад наш – С. Г.), що вказує на обставини смерті царя Агамемнона [5, с.64]. Мотив несвободи жінки у патріархатному суспільстві передається в образі паранджі, яка символізує «заточення» жінки у мусульманській культурі.

Образ Клітемнестри та мотив розпачу жінки через насильство з боку її чоловіка простежується й у поемі британської поетеси Джудіт Кзанцис (Judith Kazantzis) «Клітемнестра». Поема починається з іронічного переліку того, що нам відомо про міфічну героїню: «*царицю з довгим незрозумілим ім'ям, а у ночному платті – просто Клітті*» [3, с. 573]. Сарказм опису Клітемнестри у нічній сорочці протиставляється ліричній оповіді про ніжні почуття цариці до своєї доньки та біль через її загибель:

Іфігенія, моя донька, сидить у мене на колінах
вечорами та розмовляє зі мною.

Я проводжу рукою по її чорному волоссю, цілую в плече,
вона відхиляється і сміється – не треба,
– цілує мене своїми м'якими губами...

Я бачу тебе, позбавлену могили,
попелом твоїм нагодували Посейдона,
жменею моєї доньки,
такої повненької, дванадцятирічної,
чиє тіло вони спалили [3, с. 574].

Ця драматична поема показує жорстокість війни та насилля, а безжальне вбивство доньки власним батьком, особливо підкреслює ніжність та піклування Клітемнестри по відношенню до Іфігенії. Для Кзанцис Клітемнестра – перш за все матір, яку розлучили з дитиною, її роль зрадженої жінки вона відносить на другий план. Важливим, на думку поетеси, є зв'язок між матір'ю та донькою, що передається у тілесних образах, підкреслюючи існування вічної ідеї «жіночого», яка ґрунтується на тілесному досвіді жінки як матері.

На відміну від Дж. Кзанцис, С. Плат концентрує увагу на проблемі ідентичності жіночої особистості у рамках патріархатного суспільства, не торкаючись теми материнства. Центральним у поезії «Паранджа» стає мотив обмеження, поневолення, розмиваються межі між ліричним суб'єктом та світом речей. Жінка у поезії мерехтить неначе дзеркало («*I gleam like a mirror*»), а чоловік іменується «*володарем дзеркал*» («*lords of mirrors*») [7]. Рядки «камінь з плоті» та «болісна плоть Адама» свідчать про муки поневоленої жінки, яка «*обертається у футлярі неможливого*» («*I / Revolving in my / Sheath of impossibles*») та має всі ознаки речі, адже є однією з них. Перебуваючи серед «*пануг та палм*» (*among these parakeets, macaws*) лірична героїня є безцінною (*priceless*) та тихою (*quiet*). Авторка створює образ жінки-рабині (*I am his*), у

вигляді маленької прикрашеної ляльки, яку хазяїн береже «*як серце*» («*From the small jeweled / Doll he guards like a heart*») [7].

Проте, мотив підкорення чоловікові у тексті поезії протиставляється мотиву жіночого розуму, який дає можливість визволитись з-під гніту чоловіка, навіть ціною власного життя:

А тоді при ньому
Я випущу,

Я випущу –
З оздобленої ляльки, котру він,
Як душу, береже –

Левицю,
Крик з басейну,
Роздертий плащ (пер. О. Лишеги) [4, с. 80].

Жіночий образ поезії стає варіацією на тему Єви, яка ошукала Адама (лірична героїня поезії – загадкова усміхнена жінка, протиставляється «зеленому», тобто юному та недосвідченому чоловікові). Лірична героїня скидає свою «чистоту» («clarities»), як одяг, і насолоджується сонячним промінням («*Скидаю свої шати. / Такі коштовні! / Як сонце шліфує плече!*») (пер. О. Лишеги), кидаючи виклик стереотипним уявленням про цноту та вроду. Поезія «Паранджа» («Чадра» у пер. О. Лишеги) будується на контрасті двох семантичних рядів, пов'язаних з образом жінки-рабині, безправної речі свого господаря з одного боку, та жінки як хитрого, розумного ворога, який завжди скриває своє істинне обличчя. У цьому контексті важливого значення набуває образ паранджі, яка символізує підкорення чоловікові, але це також і покров, під яким жінка береже таємниці свого серця, приховані від чоловіка. Іntenцією поетеси було показати, що жінка, яка б поневолена вона не була, завжди залишається «темним міфологічним континентом», носієм таємничих знань та сил, які, якщо вона захоче, можуть бути дуже небезпечними для чоловіків.

Не менш яскравою є міфологічна постать Медеї у поезії С. Плат «Наслідки» («Aftermath», збірка «Colossus»). Цей образ чаклунки та вірної подруги Ясона, яка вбила своїх дітей та Ясонову наречену заради помсти, завжди був алегорією жіночої жорстокості у літературі. Подібно до Г. Сіксу, яка наділяла міфічну істоту Медузу, властивостями поєднувати сімейне та громадське життя, Сильвія Плат здійснила внутрішнє осучаснення образу Медеї, зобразивши її домогосподаркою, яка присвятила себе своєму чоловікові. На відміну від традиційного образу фатальної жінки, поезія створює образ, який викликає співчуття: «*Натовп поглинає її останню сльозу та відвертається*» (переклад наш – С. Г.) [6, с. 29]. Дешифруючи поезію С. Плат, вдається помітити, що дітовбивство Медеї – не тільки безжальний акт помсти.

Авторка переносить такий вчинок у площину гострої статевої конфронтації. Образ Медеї викликає у читача конотації жінки, яка повністю розпинається у домашньому господарстві та живе з»ради своєї сім'ї, залишаючись при цьому неоціненою, непомітною: «*Mother Medea in a green smock / Moves humbly as any housewife through . Her ruined apartments, taking stock / Of charred shoes, the sodden upholstery*» [7]. Українська дослідниця О. Ромазан зазначає, що С. Плат «докорінно перепрочитала міф про Медею, віктимізувавши останню у своєму вірші...» [5, с. 71]. Поезія С. Плат вимагає від читача знання античного міфу про Медею для розуміння того, як сталася трагедія, а з іншого боку, при аналітичному розгляді твору, можна помітити, що наслідки трагедії Медузи виходять за рамки дотичного міфу та стосуються сучасності.

В поезії С. Плат «Межа» ("Edge") ми зустрічаємо одразу два образи класичної міфології – це Клеопатра, яка скоїла самогубство, та Медея, яка вбила своїх дітей: *Ця жінка – ідеальна. / На її мертвому тілі / застигла посмішка завершеності, / ілюзія грецької потреби / лине зі зборок її тоги, / її голі ступні / здається кажуть: / ми зайшли занадто далеко, все скінчено. / Кожна мертва дитина, звернулася кільцем, наче біла змія, / біля кухля з молоком, вже порожнього. / Вона пригорнула їх / до свого тіла, / як троянда згортає свої пелюстки, / коли сад / стає застигає та аромати кровоточать / з солодкого, глибокою горла нічної квітки»¹. Авторка знову звертається до відомих постатей Клеопатри та Медеї («ілюзія грецької потреби»), намагаючись розкрити внутрішній світ цих жінок, змінити акценти у традиційному трактуванні цих жіночих особистостей. Поезія зображає ситуацію десь на межі між цими двома жіночими посталями: одна скоїла самогубство, щоб уникнути помсти Риму, та покинула своїх дітей, а інша – сама вбила своїх дітей; жорстокість однієї була направлена всередину, а іншої – назовні. Жінка є ідеальною, її образ є закінченим, тому що вона втілює два різновиди жорстокості, пов'язані з жіночою природою – зовнішньою та внутрішньою. Діти також знаходяться одночасно і назовні – кухлі з молоком, і всередині – пелюстка троянди. В поезії С. Плат досить часто зустрічається образ троянди, яка символізує жіноче сексуальне начало, яке повинно розкритися. Проте, «цій поезії тіло жінки не відкрито, воно ввібрало в себе те, що раніше народило (своїх дітей) і закрилося, як троянда. Образ Артеміді/Діани посилює ідею закритості смерті: "Про місяць нічого казати, / Вона дивиться з-під свого вугільного каптура / Вона звикла до такого. / Її чорнота потрїскує та тягнеться за нею»². Місяць (moon) у С. Плат жіночого роду (she), в поезії він символізує богиню грецької міфології Артемідіу*

¹ "The woman is perfected / Her dead / Body wears the smile of accomplishment, / The illusion of a Greek necessity / Flows in the scrolls of her toga, / Her bare / Feet seem to be saying: / We have come so far, it is over. / Each dead child coiled, a white serpent, / One at each little / Pitcher of milk, now empty / She has folded / Them back into her body as petals / Of a rose close when the garden / Stiffens and odors bleed / From the sweet, deep throats of the night flower" (Plath, S. Edge // The Collected Poems, 1981, p. 272).

² The moon has nothing to be sad about, / Staring from her hood of bone. / She is used to this sort of thing. / Her blacks crackle and drag" (Plath, S. Edge // The Collected Poems, 1981, p. 272).

(римський варіант – Діана), яка вважалася богинею місяця (на відміну від її брата Аполлона, який символізував Сонце) і асоціювалася одночасно з народженням та смертю.

Під «жіночністю» Сильвія Плат розуміє те, що згодом Л. Ірігаре та Ю. Крістева назвуть «продуктом придушення на рівні мови та культури» [3, с. 576]. «Жіночість» для них – це те, що є виключеним з патріархатних способів вираження і може бути сприйнятим через відсутність та недоговореності. Процес її усвідомлення та руйнування того, що її пригнічує, потребує особливого напруження сил, яке Л. Ірігаре називає «істерією».

Таким чином, позицію С. Плат у поезії «Межа» («Edge») можна позначити як істеричну. Тут ми повинні відрізнити справжню істерію, породжену патріархатним суспільством, від істерії у прямому розумінні цього слова (Clair Wills). Жіноча істерія одночасно приймає та відштовхує патріархатну концепцію жіночої сексуальності, дозволяючи жінкам одночасно діяти та відмовлятися діяти як жінка. В цій поезії, на думку Діани Перкісс, зображена саме така розірваність: С. Плат співвідносить історії про насильство – скоєне жінкою, або скоєне над жінкою – з її тілом, і як результат – її дітьми. Проте, вона відмовляється зайняти будь-яку конкретну позицію – жінка не обов'язково агресор, та не обов'язково і жертва, вона і те, й інше, або жодне з цього [3, с. 582]. В поезії С. Плат зображує два крайні, протилежні ситуації, може тому вона й назвала свій твір «Межа».

У своїй творчості американські поетеси по-новому інтерпретують не тільки міфологічні архетипи, а й відомі літературні та біблійні образи. Спільним у поезії С. Плат та її сучасниці Едрієнн Річ стає заміна чоловічих персонажів аналогами жіночої статі – Лазар-жінка: «*And I a smiling woman. / I am only thirty.*» (С. Плат), Філокет у образі жінки: «*I can see myself years back at Sunion / hurting with an infected foot, Philoctetes / in woman's form, limping the long path*» («Twenty-One Love Poems», VIII) [9, с. 78].

Міфологічний заголовок поезії «Лазар-Жінка» («Lady Lazarus») декларує тему, яка стала наскрізною як для творчості С. Плат, так і для інших американських поетес, - тему співвідношення «жіночого» світу та «чоловічого» міфу. Поезія будується на алюзії на біблійний міф про святого Лазаря, якого воскресив з мертвих Христос. Проте, у легенді про Лазаря поетеса бачить зовсім інший зміст, який є протилежний традиційному - воскресіння Лазаря інтерпретується не як чудо життя, а як розповідь про те, що завадили відбутися таїнству смерті. У перших рядках вірша йдеться про ще одну спробу самогубства, яку здійснює ліричний суб'єкт. «*Я знов це зробила / Що десять років / Мені це вдається*» («*I have done it again / One year in every ten / I manage it*») (пер. О. Забужко) [1, с. 285]. Ці рядки носять автобіографічний характер, але особистий досвід проектується на біблійний сюжет та традиційне трактування міфу про воскресіння Лазаря. Авторка з гіркою іронією порівнює себе з тим, кому не дали померти, позбавили можливості відродитися у новому, кращому образі, що є можливим лише після Смерті.

Не випадковим є і зсув тендерних ролей у поезії, бо тільки Лазар-жінка здатна побачити усі вади суспільства, де панують чоловіки, (алюзія на безжальні експерименти нацистів над євреями у концтаборах), по-іншому поглянути на традиційні міфи про смерть та воскресіння. Ліричний суб'єкт почувається замкнутим у межах свого тіла, його важкість та матеріальність пригнічують його. Тіло для С. Плат завжди було чимось огидним, символом болю та приниження, не випадково нога у поезії порівнюється з папером («*Права нога / Легка, як папірчик*»), а у наступних рядках зображається тіло людини після смерті:

Зніми серветку,
Вороже мій.
Що, жахаєшся?

Провали носа й очей, повний вищир зубів...
Кислий віддих
За день розвіється.

Плоть, ізжерта, було
Могильною ямою, – незабаром
Повернеться знов на місце (пер. О. Забужко) [1, с. 285].

Зображаючи окремі частини жіночого тіла, яке гниє у могилі, авторка створює пародію на традиційне поетичне зображення жіночої вроди. Жіночі образи у поезії, романах, засобах масової інформації досить часто піддаються фрагментаризації, зображаючи жінку як набір губ, очей, ніг. Поетеса намагається кинути виклик існуючій традиції створення образу жінки, спочатку зображаючи «обмеженість, важкість» жіночого тіла, а потім процес розкладу тіла після смерті, детально описуючи «провали носа й очей, повний вищир зубів».

Переосмислюючи та пропонуючи нове прочитання жіночих міфологічних, літературних, біблійних образів, Сильвія Плат, як й інші американські поетеси ХХ століття, намагається заповнити лакуну порівняно незначного висвітлення жіночого існування та артикуляції жіночого досвіду впродовж історії людства. Переписування американськими поетесами міфів, відомих літературних, біблійних сюжетів означає боротьбу за видалення статевої нерівності, яка глибоко закоренилася в міфологічному світі й літературі. С. Плат, подібно до Едрієнн Річ, зміщує фокус міфічного сюжету з героя на героїню, або змінює ідейне навантаження таким чином, що негативний персонаж отримує позитивні якості (Медея, Клітемнестра, Клеопатра у С. Плат, Е. Розенберг у Е. Річ), або відомий чоловічий персонаж стає жінкою, трактуючи події з діаметрально протилежної точки зору. Переосмислення стародавніх міфів, літературних образів, реальних історичних постатей дає американським поетесам можливість отримати владу над словами та символами, по-новому

поглянути на жіночий суб'єкт (з точки зору самих жінок), переглянути міфологічну традицію та змінити тендерний порядок патріархатної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Забужко О. Друга спроба: Вибране / Оксана Забужко. - Київ: Факт, 2005. - С. 285.
2. Капутти Дж. Психический активизм: мифотворчество феминизма / Джейн Капутти // Женщины в легендах и мифах : [антология / пер. с англ. О. Перфильева]. - М.: КРОН-ПРЕСС, 1998. - С. 548.
3. Перкисс, Д. Женщины переписывают мифы / Д. Перкисс // Женщины в легендах и мифах : [антология / пер. с англ. О. Перфильева]. - М.: КРОН-ПРЕСС, 1998. - С. 567.
4. Плат, С. Чадра / С. Плат : [пер. О. Лишеги]. // Всесвіт. - № 9. - 1980. - С. 80
5. Ромазан О. О. Художнє втілення тендерних проблем у творчості Сильвії Плат та Оксани Забужко: дис. кандидата філологічних наук: 10.01.05 «Порівняльне літературознавство» / О.О. Ромазан. - Дніпропетровськ, 2010.-263с.
6. Plath, S. Colossus [Text] / Sylvia Plath. - London-Boston: Faber and Faber, 1970.-p. 29.
7. Plath, Sylvia. The Collected Poems / Sylvia Plath // [Ed. by Ted Hughes]. - New York: Harper & Row, Publishers, Inc. - 1981. - 35 lp.
8. Plath, Sylvia. Winter Trees [Text] / Sylvia Plath. - London-Boston, 1971. - p. 17-19.
9. Rich, Adrienne. Adrienne Rich's Poetry And Prose / Adrienne Rich : [ed. by Barbara Charlesworth Gelpi, Albert Gelpi] - New York-London: W. W. Norton & Company, 1993. - 434p.

Аннотация

С. Ю. Гонсалес-Мунис. «Переосмысление мифологических женских образов в лирике Сильвии Плат».

Переосмысление древних мифов в женской литературе связано, прежде всего, с новым взглядом на женские персонажи, который предлагали авторы, перенесением акцента на женские образы. Предлагая новое видение известных женских личностей, американские поэтессы XX века, такие как, Энн Сексон, Сильвия Плат, Эдриенн Рич, продолжают и развивают уже существующие традиции женской поэзии, осовременивая мифологический сюжет, разрывая связь с «высокой» культурой. В статье анализируются варианты переосмысления традиционных мифологических и литературных сюжетов в лирике известной американской поэтессы XX столетия - Сильвии Плат, проводится параллель с творчеством других женских авторов.

Ключевые слова: миф, «женская литература», феминистическая критика, тендерная специфика, образ женщины.

Анотація

С. Ю. Гонсалес-Муніс «Переосмислення міфологічних жіночих образів у ліриці Сильвії Плат».

Перепрочитання древніх міфів у жіночій творчості пов'язувалося перш за все з новим поглядом на жіночі персонажі, перенесенням акцентів на жіночі постаті. Пропонуючи нове бачення відомих жіночих образів, американські поетеси ХХ століття, такі як Енн Секстон, Сильвія Плат, Едрієнн Річ, продовжують та розвивають існуючі традиції, осучаснюючи міфологічний сюжет, використовуючи мову попкультури ХХ століття, руйнуючи його зв'язок з «високою» культурою. У статті розглядається проблема дослідження варіантів перепрочитання традиційних міфологічних та літературних сюжетів у ліриці відомої американської поетеси ХХ століття - Сильвії Плат, проводячи паралель з творчістю інших жіночих авторів.

Ключові слова: міф, «жіноча література», феміністична критика, тендерна специфіка, образ жінки.

Summary

S. Y. Gonzalez-Munis "Revision of mythological women's images in Sylvia Plath's poetry".

The problem of an ancient myth revision in women's poetry has been related to the new vision of women's images in well known myths, shifting the emphasis from a men's persona to a woman's one. By offering their own perspective to the mythological plot, American poets, such as Anne Sexton, Sylvia Plath, Adrienne Rich, develop an existing tradition, trying to break the connection of a myth to the "high" culture. The article deals with the analysis of the peculiarities of an ancient myth revision in the poetry of American poet of the 20th century Sylvia Plath, comparing her poetry to the works of her contemporary women poets.

Key words: myth, "women's literature", feminist criticism, gender peculiarities, image of a woman.

Статья прорецензирована и рекомендована к печати доктором филологических наук, профессором Гусевым В.А.